

О. Г. Ткаченко,
д-р філол. наук

УДК 007: 304: 659.3

Державна мовна політика на сторінках тижневика «Українське слово»

У статті розглядається роль тижневика «Українське слово» у вирішенні однієї з найбільш гострих проблем українського суспільства – мовної.

Ключові слова: рубрика, концепція, редакційна політика, мовні відносини, державна мовна політика.

Прийнятий Верховною радою 5 червня 2012 р. та підписаний Президентом України Віктором Януковичем 8 серпня того самого року закон України «Про засади державної мовної політики» ще більш загострив мовну проблему в країні. Закон сколихнув українську громаду, практично розколовши її на російськомовну та українськомовну, перекреслив незначні здобутки національної самоідентичності й засвідчив відсутність державної концепції мовної політики, оскільки за двадцять один рік незалежності українська мова в Україні відповідно до свого статусу, закріпленого Конституцією, не стала державною за суттю.

Звернімо увагу на те, що в Україні існує ціла система органів, які покликані забезпечити втілення в життя державної мовної політики: Національна рада з мовної політики при Президентові України, департамент з мовної політики Міністерства юстиції України, Національна комісія з питань правопису та мовних норм Національної академії наук України, Національна рада з питань телебачення та радіомовлення. Статус української мови як державної, окрім Конституції, закріплений у багатьох законах, зокрема таких, як: «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992), «Про інформацію» (1992), «Про статус суддів» (1992), «Про телебачення і радіомовлення» (1994, нова редакція 2006 рр.), «Про освіту» (2006), «Про Конституційний Суд України» (1996), «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» (1997), «Про видавничу справу» (1997), «Про кінематографію» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про місцеві державні адміністрації» (1999), «Про вищу освіту» (2000), «Про громадянство України» (2001), «Про військовий обов'язок і військову службу» (2006), «Про Кабінет Міністрів України» (2006), «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007). І це неповний пере-

лік, однак немає жодного органу, який здійснював би контроль за їх виконанням. Відтак можна констатувати: державна мовна політика носить формальний характер і вирішення мовного питання гальмується. Окремі діячі провладної партії намагаються поширити науково необґрунтовані твердження, що принижують самодостатність української мови, намагаються довести її вторинність.

Недосконалість державної мовної політики засвідчив і конфлікт довкола ратифікації положень Європейської хартії регіональних мов.

У вирішенні мовної проблеми важлива роль відводиться ЗМІ, які зокрема є і носіями державної української літературної мови, і засобом формування мовної свідомості громадян.

Мовні відносини у суспільстві, вплив екстралінгвальних факторів на формування державної мовної політики, її висвітлення ЗМІ є об'єктом вивчення багатьох наукових праць. Серед них роботи і таких дослідників, як: М. Варич, П. Гриценко, А. Євграфова, Г. Євсєєв, І. Зоц, М. Карпенко, Л. Ковач, Л. Лизанчук, Л. Масенко, О. Сербенська, І. Фаріон, М. Яцимірська та інших.

Мета нашої розвідки – визначити роль газети «Українське слово» у вирішенні мовної проблеми.

Газета «Українське слово» заснована громадською організацією Український Народний Союз (УНС) у 1933 р. в Парижі. З проголошенням незалежності її почали видавати в Україні. Перше число вийшло у Львові 21 листопада 1991 р., а з 17 січня 1993 р. часопис виходить у Києві як всеукраїнський громадсько-політичний тижневик. Сьогодні «Українське слово» – орган організації українських націоналістів (ОУН), що відстоює ідеї українського націоналізму як форми політичного і громадського життя українського народу. Наклад тижневика сягає 100 тис. примірників, обсяг – 4 сторінки, виходить тричі на тиждень. До аналізу ми залучили номери газети з січня 2009 по серпень 2012 р. Окрім промовистої назви, усвідомлення

важливості проблеми підтверджують шапки та рубрики, під якими редакція друкує мовні матеріали, наприклад, «Мова – краса і сила», «Національні інтереси (передова)», «Думка фахівця», «Рекомендації фахівців», «Наукова думка», «Політика. Наша чарівна мова», «Позиція: Борімося – поборемо», «Питання: Національна ідентичність».

Впадає в око цикл публікацій (друкувалися з 1 по 22 номери 2009 р.), підготовлений Миколою Гвоздем за книгою Фаріон Ірини «Мова – краса і сила: суспільно-креативна роль української мови в XI – середині XIX ст.» з історії становлення української літературної мови, її роль у розвитку освітньо-видавничої сфери та духовного життя українців [1]. Про ідейно-тематичне наповнення, просвітницьку роль та національну спрямованість красномовно свідчать їх назви, наприклад: Руська (давньоукраїнська) мова в освітньо-видавничій сфері; Руська (давньоукраїнська) мова у релігійній літературі; Руська (давньоукраїнська) мова як об'єкт лінгвістичної кодифікації; Мова доби Литовсько-руської держави; Мова в часи гетьманату (Московська доба 1654–1783 рр.); Розвиток руської (давньоукраїнської) мови у безумовних умовах; Український лінгвістичний романтизм; Національно-мовне відродження західної України (Галичина); Мовно-національне відродження східної України.

Поряд із розлогою науковою добіркою Миколи Гвоздя у № 5 тижневика публікується аналітична стаття Дмитра Щербини «Мовний конформізм українських патріотів», яка, започатковуючи рубрику «Національні інтереси», порушує проблему патріотизму українців, відсутність якого автор вважає підґрунтям багатьох негараздів та однією з причин невирішення мовного питання в Україні (№ 5, 4–10 лют. 2009. – С. 1–2).

У 2009 р. під шапкою «Наша чарівна мова» у рубриці «Рекомендації фахівців» з'являється цикл освітніх публікацій «А українською кажуть так...». У ліді, який супроводжується епіграфом із Лесі Українки «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію», окрім іншого, йдеться, що «...низька мовна культура громадян гальмує процеси національно-культурного, духовного відродження української нації, формує комплекс вторинності, меншовартості не тільки української мови, а й усього українського». Газета інформує своїх читачів про те, що «з'явилася друком саме така книжка – «А українською кажуть так...» [2]. До речі, наклад видання 1000 примірників, чого й для Одеси замало. Автори намагаються дістатися витоків української мови, очистити її від негативних нашарувань

способом прямого порівняння мовно-граматичних фактів, узятих зі зросійщених джерел (преси, радіо, телебачення), із відповідними прикладами з української класики і народної мови. Це чітко виявляє відмінності між українською й російською манерами фразобудування та слововжитку, тоді як ортодоксальна філологія, якщо судити із сучасних підручників та посібників, жодних порівнянь не допускає. Мабуть, боїться звинувачення в націоналізмі». Наостанок у ліді редакція так пояснює свою позицію: «Українське слово» публікує слушні рекомендації для очищення мови наших і ненаших читачів від чужих нашарувань» (№ 27, 8–14 лип. 2009 р. – С. 12). Зазначимо, що цю добірку також підготував Микола Гвоздь.

Паралельно з суто просвітницькою інформацією газета пропонує своїм читачам проект практичної реалізації наукових засад мовної освіти авторського колективу вчених під орудою президента АН ВО України професора М. Дубини (№ 34, 26 серп.–1 верес. 2009 р. – С. 10–13).

Пріоритетність проблеми засвідчують і газетні матеріали, присвячені Дню рідної мови. Як відомо, 21 лютого ЮНЕСКО проголосило Міжнародним днем рідної мови. У 2009 р. до цього свята в рубриці «Мова – краса і сила» під заголовком «Думка фахівця» у № 7 за 18–24 лютого, як уже зазначалося, було надруковано велику статтю Миколи Гвоздя «Руська (давньоукраїнська) мова як об'єкт лінгвістичної кодифікації». А наступний номер часопису назвав День рідної мови темою тижня й відкривався публікацією Андрія Будкевича «Шанс» із підзаголовком із Л. Костенко «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову» (№ 8 за 22–28 лют. 2011 р.). Автор торкається не менш гострого питання, породженого мовною проблемою, – двомовності. Ознайомивши читачів зі світовими прикладами двомовності, Будкевич доводить: «Якщо країна здобула самостійність, але люди все ще послуговуються чужою мовою, то енергетично ця держава не є незалежною» – і звинувачує владу в призупиненні процесу «відновлення історичної пам'яті (мова, культура, історія) та відродження української нації», вбачаючи в цьому загрозу передусім державному устрою країни.

У 2010–2011 рр. газета продовжує рубрику «А українською кажуть так...» з метою підвищення мовної культури своїх читачів. Тут даються поради перекладачам, які супроводжуються коротенькими російсько-українськими словниками, акцентується увага на особливостях слововживання тощо.

Різко змінюється тон публікацій, які й до того носили емоційно насичений, небайдужий характер, у період прийняття Закону України

ВР та підписання його президентом Віктором Януковичем. У № 22 за матеріалами Радіо «Свобода» тижневик публікує інформацію під назвою «Всеукраїнська рада церков стурбована законопроектом про мови» зі зверненням ради церков до українського народу. «Мова – це дар Бога людям. Її покликання – єднати, а не розділяти людей, допомагати взаємному розумінню, а не сіяти ворожнечу. Переконані, що в нашій державі не повинно бути місця протиставленню мов одна одній. Конституцією України не тільки закріплено державний статус української мови, а й закріплений обов'язок держави сприяти розвитку і функціонуванню російської та інших національних мов» (№ 22, 30 трав.–5 черв. 2012 р. – С. 9).

У рубриці «Я так вважаю» Ростислав Новоженець із глибоким переконанням, оперуючи фактами та аргументами, робить висновок: «Закон проти української мови – закономірний наслідок окупації України» (№ 24, 13–19 черв. 2012 р. – С. 5). У цьому самому номері під назвою «Рішучий протест» газета розміщує Заяву Української Всесвітньої координаційної ради з приводу ухвалення ВР України законопроекту про мову в першому читанні під назвою «Засуджуємо дії режиму Януковича» за підписом голови ради Михайла Ратушного, де зокрема говориться, «що ухвалення цього Закону суперечить Конституції України» (с. 3). «Закликаємо український народ до єдності й рішучості у відстоюванні законного права нації на свою мову і власну національну державу», – йдеться у Заяві Президії Проводу ОУН, розміщеній на цій самій сторінці.

Темою тижня № 25 «Українського слова» проголошує новоприйнятий ВР закон. У рубриці «Українці, гуртуймося!» друкується фрагмент відкритого листа очільників Харківських національно-орієнтованих політичних та громадських організацій під назвою «Ми рішуче попереджаємо: зупиніться...!» народним депутатам України, Голові Верховної ради України, Прем'єр-міністрові України, Президентові України. У цьому ж номері привертає увагу й «Заява української республіканської партії проти омоскалення України» під назвою «Тільки окупант міг замахнутися на мову» у рубриці «Українці, гуртуймося!». Автор, Голова УРП Левко Лук'яненко закликає українців до рішучих і радикальних дій, оскільки прийняття закону «Це – замах не тільки на державну українську мову, це замах на українську державність!» (№ 25, 20–26 черв. 2012 р. – С. 5).

Під рубрикою «Зізнання бувалого» видруковано інтерв'ю першого президента незалежної України, глави Конституційної асамблеї Леоніда Кравчука виданню «Известия в Украине»,

у якому він «скептично ставиться до перспективи запровадження в Україні російської мови як державної» (№ 27, 4–10 лип. 2012 р. – С. 12). Зрозуміло, політик не вірить в те, що президент – гарант Конституції – може діяти всупереч Конституції України.

Привертають увагу своїм емоційним наповненням, силою впливу та усвідомленням страшних наслідків новоприйнятого закону публікації, ідею яких можна визначити так: «Закон – це серйозна загроза цілісності держави й початок процесу її федерації». Тарас Марусин, наприклад у великій статті «Хто є ХУ, або Знову про засади державної мовної політики» (№ 27, 4–10 лип. 2012 р. – С. 12) за матеріалами Радіо «Свобода» охарактеризував авторський колектив законопроекту, серед якого, окрім відомих народних депутатів України С. Ківалова та В. Колесніченка, А. Монастирський – Генеральний директор Всеукраїнської благодійної організації «Єврейський фонд України»; М. Товт – почесний голова Демократичної спілки угорців України, народний депутат України II скликання; А. Божеску – відповідальний секретар Міжрегіонального Об'єднання «Румунська Спільнота України»; Р. Бортнік – голова Всеукраїнської громадської організації «Правозахисна організація «Спільна мета»», заступник голови Колесніченкової «Російськомовної України», і небезпідставно говорить про загрозу суверенітету України.

Розглянуті нами публікації можна за ідейно-тематичним принципом об'єднати в кілька груп.

Найбільшою є освітньо-наукова, у якій виділяється дві підгрупи. Перша – ґрунтується на наукових розвідках і торкається еволюції української мови, її історії, основних етапів розвитку тощо. Відтак формується уявлення про самодостатність, цінність та самобутність однієї з найдавніших слов'янських мов – української.

Друга – це рекомендації фахівців щодо своєрідності вимови, законів чергування, особливостей слововживання, зокрема прислівників, дієслів, іменників, розмаїття словесних засобів, специфіки граматичного розрізнення паронімів та перекладу.

Окрему групу складають публікації спричинені прийняттям Закону України «Про засади державної мовної політики» під реєстраційним номером 9073, який набрав чинності 10 серпня 2012 р. Це оперативна й об'єктивна інформація, яка походить із різних джерел, підкріплена фактами, різними точками зору, але об'єднана однією ідеєю: Закон – загроза суверенітету України.

Отже, тижневик із промовистою назвою «Українське слово» послідовно і наполегливо з націоналістичних позицій формує мовну свідомість читачів, впливаючи на втілення в життя державотворчої мовної політики. Державна мовна політика, як її бачить редакція тижневи-

ка, – невід’ємний складник національної політики та національної безпеки держави. Державна мова – соціально-духовна інституція, яка, окрім всього іншого, є мірилом не тільки державності, а й суспільно-політичного устрою, рівня демократії та запорукою динамічного розвитку нації та її консолідуючим чинником.

1. *Фаріон І.* Мова – краса і сила: суспільно-креативна роль української мови в ХІ – середині ХІХ ст. / Ірина Фаріон. – Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2007.

2. *Островський В. І.* А українською кажуть так... / В. І. Островський, Г. Ф. Островська. – О. : Астропринт, 2008. – 400 с.

Подано до редакції 13. 05. 2013 р.

Ткаченко Олена. The state language policy on the pages of the weekly newspaper «Ukrainske slovo»/«Українське слово».

The article defines the role of the weekly newspaper «Ukrainske slovo»/«Українське слово» in solving of the language issue as one of the most acute problems of the Ukrainian community.

Keywords: rubric, concept, editorial policy, language relations, the state language policy.

Ткаченко Е. Г. Государственная языковая политика на страницах еженедельника «Українське слово».

В статье рассматривается роль еженедельника «Українське слово» в решении одной из наиболее острых проблем украинского общества – языковой.

Ключевые слова: рубрика, концепция, редакционная политика, языковые отношения, государственная языковая политика.